

Евтим Евтимов – поетът на любовта

„Там, гдето има обич, няма кражба и няма никога крадци!“

Евтим Евтимов

Когато на 27 октомври 1933 г. в Петрич викат акушерка в скромния дом на преселници от Егейска Македония, никой не знае, че ще се роди един от най-големите и обичани поети на България. Тогава има по-важен въпрос за решаване: майката или детето. Майката, която е в полусъзнание, прошепва, че иска да спасят детето. Но бабата – Елена Янева, твърда и непоколебима жена, стара комитка, хваща акушерката здраво за раменете, разтърсва я и й казва през стиснатите си зъби: „Няма да излезеш жива от стаята, ако не спасиш и двамата!“. Акушерката е наясно, че Елена Янева е способна на такова нещо и, незнайно как и за самата нея, спасява и майката, и детето. Първото, което забелязват, е голямото чело на новороденото момче. „Ленко, голям човек ке стане!“ – казва акушерката. А бабата отвърща: „Може, но в голямото чело лесно се стреля и по-лесно се улучва. Дайте да не го урочасваме!“. Така, с македонска упоритост, на бял свят се появява малкият Евтим.

Прадедите му са български бежанци от Егейска Македония. Преселването на рода на майка му и на баща му на територията на свободна България става почти по едно и също време – около 1912–1913 г., като причина-

та са не турците, а съюзническите войски, които воюват с българската армия. Родът на майка му е от Калапоп (Гърция), близо до Драма. Преселва се в Неврокоп (днешният град Гоце Делчев, където през ония години има цяла Калапопска махала). Родът на баща му е от Демирхисар (сега Сидирокастро в Гърция). Той се установява в Петрич. Един от братята на бащата на бъдещия поет учи в Неврокопското педагогическо училище. Той запознава баща му и майка му. Двата се харесват, но било сигурно, че родителите на майка му нямало да я дадат лесно. Затова двамата млади вземат нещата в свои ръце. Баща му подсигурява втори кон и изчаква извън Неврокоп майка му, която тайно излиза от къщи. И по пиринските пътеки те отиват в Петрич. Така баща му си открадва булка. У дома му ги посрещат добре. Най-възрастният човек там е баба Елена Янева, леля на баща му, която е завършила за учителка в Солунската девическа гимназия (най-голямото учебно заведение в региона, почти равнозначно на университет по онова време) и, като най-учена, е нещо като глава на семейството. Тя посреща първата булка вкъщи. Вдигат сватба, както му е редът. Булката ражда четири деца

(Евтим, Зина, Митко и още едно дете, което се ражда мъртво).

Любовта към българското у малкия Евтим възпитава баба Елена Янева. До 40-те години на XX век тя била начална учителка в Петрич. След като завършила Солунската девическа гимназия, през 1903 г. Яне Сандански пратил трима четници с коне да я вземат, защото уредил да я назначат като учителка в Мелник. Тогава там имало много гърци и цялото население се гърчело. Тъй като тя преподавала на български, получавала много заплашителни писма – да напусне Мелник. Като научил това, Сандански пратил няколко четници да я пазят нощем, а денем тя да продължава да преподава на български език. По-късно, когато се премесила в Петрич, там направила нещо като килийно училище и продължила да се бори с гръцкото влияние и да възпитава българско самосъзнание у децата. Яне Сандански често е ходел при нея в Петрич. Възможно е да е имало и нещо повече между тях, но тя до края на живота си запазва дълбоко в себе си това. Може и то да е причината тя да не се омъжи. Баба Елена Янева има късмета да види израстването на внука си като творец – радва се на първите му публикации, просълзява се, когато поема в ръце първата му книга.

Родителите на поета са прости хора, но вътрешно богати. Бащата обработва земята, сади кестени в Беласица; трудов човек е. Синът му Евтим също от малък е приучен на труд. До обяд е на училище, а след това тръгва с магарето към Беласица, за да носи дърва. Взема и магарето на съседни, за да товари и на него дърва „на полу“ (наполовина – единия ден за тях, другия ден – за вкъщи). Така се подсигурява огревет през зимата, а част от дървата отиват и за продажба на чаршията. „Дърварчето, дърварчето!“ – вика малкият Евтим, за да привлече чорбаджиите, които да дадат по-добра цена, като харесат дървата.

През 1942 г. германците се настаняват в Петрич, за да превземат Гърция. Тогава събират магаретата на всички петричани. Слагат по един фенер на всяко магаре и ги пускат в Беласица, за да видят къде са минирали гърците – т. нар. линия „Метаксас“. Когато германците превземат линията „Метаксас“, един ден малкият Тимчо отива с петима-шестима приятели да вади свещи от снарядите, които са разхвърляни там (свещите ги използват за дървените пищови, с които си играят). По едно време, както са нависоко, той съзира долу как едно огънче гори. И докато приятелите му отиват да вадят свещи от снарядите по поляната горе, той слиза долу. „Огънчето“ се оказва един голям букет минзухари. Тимчо посяга да откъсне от тях и изведнъж е повален на земята от силна взривна вълна. Докато той е долу, приятелите му по невнимание взривяват няколко снаряда. Така минзухарите го спасяват. Когато идва в съзнание в болницата, вижда затъмнени с вестници прозорци (заради американските бомбардировачи), а отвън се носят гласове: „Този крак не е на моя син“, „Тази ръка не е на моя син“... После и той вижда разтърсващата гледка: пръснатите ръце, крака, глави на най-близките си приятели... И мислено благодари на онези минзухари. По-късно, при отстъплението на германците, по улиците на Петрич фучат линейки. Тимчо и негов приятел решават да видят къде отиват тези линейки. Успяват да се качат в една, без да ги видят. С пътуването гърмежите стават все по-силни. Спират и се оказва, че са на фронта. Шофьорът отваря линейката, за да качи ранени, и вижда двете момчета. Спуска се да ги зашлеви, но една патерица препречва пътя му – ранен войник не позволява децата да бъдат бити. Пълна с ранени и един убит, линейката връща двете момчета в двора на петричката гимназия, която е превърната в лазарет. Войната свършва, животът си продължава. Първият любовен трепет на поета е в гимназията. Момичето е година по-малко, казва се Лиляна. Тимчо не смее да изкаже чувствата си. В онези следвоенни години кърпеното му палто не е нещо необичайно, но то съвсем не подхранва самочувствието му, ако се добави към младежката

стеснителност. Все пак Тимчо събира кураж и изпраща по по-голямо момиче писмо до Лиляна. Като го получава, тя задава въпрос: „Защо го праща по теб това писмо?“, „Срамува се да дойде.“ „Какво иска от мене, щом се срамува?“ Отваря писмото и казва: „А, това е стихотворение!“ Именно това писмо стихотворение е първият творчески изблик на поета: „Копнеж със огнени крила/ ме носеше натам, където те видях...“ Любов към литературата и развитие на творческите заложби у бъдещия поет насърчава учителят Янко Терзиев, който, без да се усети, създава няколко поети. Любовният трепет към Лиляна не угасва. Напротив. Като вратар на футболния отбор, Тимчо прави луди изпълнения на терена, за да впечатли любимата си, когато разбере, че е сред публиката. Приятелите му казват: „Кой ще те хареса, с тия кърпени дрешки?“, но това не прекъсва романтичния му полет. Докато Евтим е в казармата, Лиляна се омъжва за офицер и се премества от града. Но винаги, когато си идва и Евтим разбира, че си е дошла в Петрич, той излиза навън, само за да я види. Веднъж на една гара, докато се разминават два влака, в единия се оказва той, а в другия – тя, с детенце в скута си. Гледат се за миг мълчаливо и се разминават. Макар и без разменена нито една дума, освен онова писмо стихотворение, това е първата му любов – несбъдната, но родила го като поет. И нещо любопитно: някои от първите му публикации – дописки в окръжния вестник, са подписани с псевдонима Евтим Лилянин. Десетилетия по-късно, вече директор на издателство „Народна младеж“, Евтим Евтимов получава обаждане от Велико Търново. Обажда му се профсъюзна деятелка, която му разказва за своя колежка от Петрич, която винаги трепва, когато го види на екрана или чуе по радиото. Става дума за първата любов на поета. В първия момент той си помисля дали това не е номер, скроен от прословутия шегобиец Божидар Божидаров, но след това разбира, че е истина. Обаче не се обажда: дори и да се срещнат отново, той няма да бъде отново онова момче, а тя – онова момиче, разтупяло за пръв път сърцето му. „Не отидох, за да не разваля илюзията! Е, разбира се, другата причина беше голямата ми любов – Петя Йорданова,

която беше до мене!“ – споделя поетът. През 90-те години, когато заедно с композитора Тончо Русев пътуват из страната заради концертите на певеца Веселин Маринов, от сцената на великотърновския театър той разказва за първата си муза, за момичето, което го е подтикнало да пише стихове. „Не съм я виждал оттогава, но тя трябва да е тук. Нека ми се обади!“ Но никой не му се обажда. По пътя на поезията го насочва тази чиста, несбъдната любов, останала

Петя Йорданова

Страх

И в песните за тебе съм го писал,
и в своите молитви си признах –
откраднах те с единствената мисъл,
че няма за какво да ме е страх.

Защо не тръгнем през света открито
през този свят, от завист сътворен?
Да ме целунеш пред очи, които
ще те проклинат дълго зарад мен.

Да прекосим по улиците стари,
заровили зад доноси глави.
Да минем под прозорците клюкари,
измислили убийствени мълви.

Да влезнем в черквата неделна даже,
забравили за миг и ум, и свят,
и да не мислим кой какво ще каже
сега пред нас, зад нас или след нас.

И да изпием чашата горчива –
да няма страх от трънени венци.
Страхът убива, бавно ни убива
и после ни превръща в подлещи.

вечно млада, несмачкана, неоскърбена и несъстарена от живота, просто едно поетическо видение. И вдъхновение. Подобно на баща си, и на поета му е съдено да открадне големите си любви – но не от родния им дом, а от съпрузите им. „Бяха трудни любви. Неслучайно пиша в стиховете си, че съм откраднал пак някоя омъжена жена. Петя я откраднах от един главен инспектор в Министерството на просветата. Интелигентен човек беше. С мъки стана всичко. С Романьола беше същото. Моите любви започват мъчно, но са докрай! Нямам мимолетни чувства. И всяка е различна – не мога да сравня нито Лиляна с Петя, нито Петя с Романьола (Другата голяма любов в живота на поета – поетесата Романьола Мирославова, с която се запознава и свързва живота си в средата на 90-те години на XX в.). Романьола ми даде жизнерадост. Хубаво е да имаш млад човек до себе си, да ти е весело. Да има някой до теб, както казват, да ти чурулика. Тя си дойде при мен тъй, както и Петя. С тях ме запозна поезията.“

Когато се срещат, Петя Йорданова е секретар на Дома на учителя. Запознават се в средата на март 1964 г., в редакцията на вестник „Учителско дело“. Евтим отива да занесе свои стихове на Пенчо Чернаев и Иван Спасов, които работят там. С Петя се сблъскват на вратата на редакцията. Неловкият момент е прекъснат от поета Харалампи Харалампиев, който ги запознава. Всеки от тях е чел стихове на другия, но сега се виждат за пръв път. По онова време Евтим е секретар на читалището в Петрич. Петя заявява, че иска

да организират в Петрич гостуване на литературния кръжок към Дома на учителя. Тогава в него членуват поети като Дамян Дамянов, Георги Струмски, Андрей Германов...

Десетина дни по-късно Петя се обажда по телефона на Евтим в Петрич. Уговарят гостуването на поетите за началото на април, по време на ученическата ваканция. На 4 април 1964 г. гостите пристигат. Евтим ги посреща, води ги на Самуиловата крепост. Налага се да минат през река Струмешница. Докато минават през един брод, Петя се хваща за Евтим, а през него като че ли преминава електрически ток, а след това и чувството за особена близост. „Хубава жена, която не прилича на другите“ – това си мисли той. Същата година пролетта е дошла по-рано и поетът ѝ откъсва клонка с първите узрели череши. Вечерта има весела част – танци, закачки... Евтим кани Петя на танц, но тя отговаря: „Танцът ще го отложим за друг път и друго място“. Ситуацията е деликатна, защото някои писатели са дошли със съпругите си. И самият Евтим тогава е женен. В Ловния дом на Петрич, под греещите звезди в небето и над окъпания в светлини Петрич, Евтим излива чувствата си пред Петя. Тогава започва всичко и неочаквано родилото се романтично чувство отприщва мощната творческа енергия, която ще роди едни от най-великите шедьоври на българската любовна поезия. Същата вечер поетът написва „Нощ над Петрич“, родено от звездното му настроение. На следващия ден писателската групичка заминава с автобус за Мелник. След това Евтим си измисля работа

в Благоевград и изненадва във влака писателите и Петя. Една открадната целувка слага началото на връзката им, продължила три десетилетия. Месец след запознанството им поетът написва шедьовъра си „Обич за обич“. По телефона го прочита на Петя, а след това го занася в София, в редакцията на вестник „Пулс“, където е публикувано за пръв път. Петя също пише стихове за Евтим. Честите телефонни разговори, пътувания до София, срещи... разкриват тайната им. Това им създава затруднения, притеснения и скандали. Един ден Пенко Йорданов, съпругът на Петя, спира Евтим на софийска улица и двамата провеждат доста гневен разговор. „Не закачай булчето ми!“ – предупреждава той и иска поетът да прекрати срещите си със съпругата му. Не закъсняват семейните скандали и в Петрич. По това време е издигната кандидатурата на Евтим за ръководител на читалището. Назначаването трябва да бъде утвърдено от Околийския комитет на БКП. Един от членовете му директно задава въпроса на поета: „Вярно ли е, че имате интимна връзка с една софийка, нещо неприлично на един комунист?“ „Неговото назначаване ще предизвика скандал!“ – заявява бившият председател на читалището. Настояват Евтим да отговори на обвиненията. „Какво да правя, жив човек съм, трепкам“ – казва той и всички се размиват. Дълго след това, като се разхожда с жена си по главната улица, познати го закачат: „Трепкаш ли, Тимчо?“... По онова време извънбрачните връзки са смятани за морално разложе-

Евтим Евтимов и Петя Йорданова (отляво и отдясно) с известната гръцка поетеса Рита Буми-Папа и съпругът ѝ Никос

Е. Евтимов и П. Йорданова

ние и неприемливи за обществото, устремено към комунизма. Затова са преследвани, заклеймявани, наказвани. Евтим е викан многократно на високо партийно ниво. Петя също – в Централния съвет на профсъюзите. Но таланта на поета никога не може да отрече. През 1966 г. Евтим е изтеглен в София и назначен в отдел „Поезия“ на издателство „Народна младеж“, след това десет години е заместник главен редактор на списание „Пламяк“, десет години – директор на издателство „Народна младеж“ (той издава скандалната за онова време книга на Жельо Желев „Фашизмът“, в която мнозина откриват и характеристиките на тоталитаризма), пет години е главен редактор на писателския „официоз“ – вестник „Литературен фронт“, откъдето е свален по височайше разпореждане година преди промените, заради публикуването на преводни руски статии за „перестройката“. През цялото време до него е Петя. Той се развежда, но на нея ѝ казва: „Ти не си задължена да го направиш“. И тя не го прави, главно заради родителите си. Той си наема квартира през две улици от дома ѝ. Тя ходи при него с дъщеря си Росица. На приеми съпровожда открито Евтим. Повечето им колеги писатели приемат връзката им с разбиране. Други злобят: „Защо Евтим е дошъл с Петя?“, „Защо му позволяват да пише и да публикува такива любовни стихотворения?“, без да си дават сметка, че причината е проста – не могат да създадат такива стихове...

Петя се грижи повече за Евтим, отколкото за себе си. Стреми се да го откъсне от запивките с Георги Джагаров, Стефан Гецов и Георги Свежин – „Малко или много всеки от тях е постигнал своето, но мнозина покрай тях си пропиляха таланта по кръчмите“. През 1993 г. Петя се разболява тежко. Евтим урежда да я приемат в Правителствена болница и денем и нощем е до нея, с изключение на четвъртък, когато при нея идват майка ѝ и мъжът ѝ. „Да, бяхме съперници, но в тия работи има и човешчина“ – споделя поетът. Петя се опитва да спести болката на близките си и ги гони. На 21 октомври, когато ѝ занася шише с чай по нейна молба, Евтим я намира мъртва. Починала е в 15.15 ч. Разлива чая на гроба ѝ в Кокаляне, където я погребват до баща ѝ. Двамата мъже – Евтим

и Пенко, които цял живот са воювали за тази жена, се прегръщат в мъката си на гроба ѝ. По-късно, когато поетът оставя на гроба букет с любимите ѝ калии, без да съобрази, че е лоша поличба за самия него да ги постави към краката, съпругът е този, който обръща букета в правилната посока. Цялата тази мъка се стоварва върху Евтим в навечерието на 60-годишния му юбилей.

„С Петя ни свързваха две неща – любовта и поезията. И те се сляха в едно. Дължа всичко на нея и на нейната любов“ – споделя поетът. Родени от любовта му с Петя, книгите му с любовна лирика, „Нощи“, „Горчиво вино“, „Съновник“ и „Обич за обич“ достигат до сърцата на десетки хиляди читатели, продавани са в огромни тиражи, а по стихове от тях водещите български композитори създават едни от вечнозелените шлагери в българската популярна музика. Оттогава досега няколко поколения българи се обясняват в любов именно с тези стихове, като припознават в тях себе си и своите чувства. Няма друг съвременен български поет с подобно въздействие върху толкова огромна аудитория. Просто защото лириката му е истинска, без литературни пози, преднамереност и преструвки, и докосва най-съкровени струни в душата на всеки читател.

В най-новата книга на поета – „Ако ти си отидеш за миг“ (издание на „Персей“), е разказана историята на тази не позволенa, но голяма любов, загърбила нормите и предразсъдъците. Интимните лирически стихотворения послания на Евтим Евтимов до любимата му изненадват със свободния стих, в който са написани. В книгата те се публикуват за пръв път и съставляват по-голямата част от обема ѝ. Но тя нямаше да бъде цялостна без най-емблематичните шедьоври на поета, родени от любовта му към Петя Йорданова. Включени са и някои от нейните най-забележителни стихотворения, вдъхновени от чувствата ѝ към Евтим. Изданието е илюстрирано с фотографии от личния архив на поета и репродукции на картини на талантливата Ралица Денчева. Тази година големият български поет чества своя 80-годишен юбилей.

Пламен Тотев

Магия

Ти с моето градче се свърза
и си замина. Затова,
когато слиза тази бърза,
небесносиня синева,
очаквам под луна заветна
гласът познат да прозвучи
и срещу моите да светнат
отново влюбени очи.

А знам, че е лъжа. Замина
с един разделящ вечно влак,
но в тази вечер светлосиня
познати стъпки чувам пак
и даже на ръце те нося
сега през южното градче...
Ти, обич моя, омагьоса
душата на едно момче.

Горчиво вино

Бъди в живота ми една калинка,
излитнала от топлата ми длан
към някоя звезда под свода синкав,
в която винаги ще бъда взрян.

Бъди една светкавица голяма,
която нощем пада върху мен,
душата моя да превърне в пламък
и всяка нощ да светя като ден.

Бъди и грешна ти, бъди и права,
бъди и с гневни, и с добри очи,
но всякога си остани такава,
дори когато много ми горчи.

Горчива обич нека ме опива.
От старите винари още знам,
че истинското вино е горчиво.
За подсладено няма да те дам.